

Cílem dokazování v hlavním líčení je zejména náležitě zjistit, zda událost, pro kterou byla státním zástupcem podána obžaloba, se skutečně udála, jakým způsobem a kdo ji spáchal. Vzhledem k tomu, že se jedná o událost, která se stala v minulosti, nemohou se s ní orgány činné v trestním řízení seznámit přímo (tj. tak, že by událost samy pozorovaly). Musí proto použít jiných zprostředkujících skutečností, které mohou danou událost zpětně objasnit. Zjištění všech okolností důležitých pro rozhodnutí se děje pomocí dokazování. Na kvalitě dokazování záleží rozsah a správnost skutkových zjištění, což zásadní měrou ovlivňuje právě konečné rozhodnutí ve věci. Dokazování musí směřovat ke zjištění události tak, jak se skutečně stala. Slovy zákonné úpravy, měl by být zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro rozhodnutí.

České trestní právo procesní využívá celé řady důkazních prostředků. Jedním z nich je znalecké dokazování, resp. znalecký posudek vyžádaný za situace, kdy je k objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení třeba odborných znalostí a pro složitost posuzované otázky nepostačuje odborné vyjádření. V takovém případě orgány činné v trestním řízení přibírají do řízení znalce, a to opatřením.

O současné České republice se někdy v právních kruzích hovoří jako o státu soudních znalců. Je tomu tak mimo jiné proto, že o řadě důležitých rozhodnutí správních i justičních orgánů fakticky rozhodují znalecké posudky, kdy názor znalce může rozhodnout (i když v poslední fázi stejně záleží na soudu, jakou váhu mu přisoudí), jestli dítě skončí v péči matky nebo otce, jakou hodnotu má sporná věc, zda byla osoba v době spáchání trestného činu schopná rozpoznat nebezpečnost tohoto činu pro společnost a dokonce o tom, zda určitá osoba skončí ve vězení či nikoliv. Znalecké posudky jsou v České republice součástí mnoha právních sporů a znalců v nejrůznějších oborech a odvětvích u nás působí celá řada. V poslední době se proto stále častěji začíná hovořit o tom, že využití soudních znalců v ČR už přesahuje únosnou mez a že reálný vliv těchto osob neodpovídá roli, jakou jim český právní řád přisuzuje.

Příčin, proč tomu tak je, existuje několik, zejm. pak skutečnost, že roste právní regulace nejrůznějších oblastí a realita, kterou právo upravuje, se stává stále složitější. Seznam znaleckých oborů dokonce ne zcela odpovídá soudobým potřebám. Orgány činné v trestním řízení nemají dostatek znalostí a musí proto spoléhat na objasnění odborných otázek ze strany soudních znalců z nejrůznějších oborů a odvětví. Nezřídka je problém natolik složitý, že ani po přibrání znalce do řízení není zcela jasné, na co se ho mají příslušné orgány

ptát. Na druhou stranu jsou často znalci dotazováni na věci, které mají příslušné orgány znát na základě požadovaného vzdělání nebo si je mohou bez větších problémů zjistit či nastudovat. Často je tak znaleckým posudkem suplováno obstarávání podkladů a důkazů pro rozhodování. Mimo to se v řadě případů setkáváme se situací, kdy se příslušný orgán snaží přenést zodpovědnost za vlastní rozhodnutí na znalce. Znalec ze svého postavení nesmí hodnotit důkazy, a ani řešit právní otázky. Velice častým problémem však zůstává, že je k těmto činnostem, i přes zákazy uvedené v trestním řádu, okolnostmi donucen, zejm. pak špatnou volbou otázek jemu v opatření položených. Nezanedbatelnou příčinou je samozřejmě skutečnost, že sami znalci mají zájem na účasti v co největším počtu případů, protože je to pro ně nemalý zdroj příjmů.

Trestní právo procesní hraje významnou roli při odhalování trestné činnosti a kvalita důkazů předložených soudu zásadním způsobem ovlivňuje jeho konečné rozhodnutí. Bez dobře připraveného dokazování nemůže být žádná obžaloba úspěšná. Cílem této práce tak bude snaha o navržení změn a řešení nejpálčivějších problémů v oblasti znaleckého dokazování, které v souvislosti s touto otázkou mohou vyvstat. Práce se pokusí o ucelený a komplexní nástin problematiky, která se může jevit vzhledem k roztržité úpravě v několika právních předpisech různé právní síly (zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, vyhláška č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících), jako velice chaotická a pro laickou veřejnost nelogická.

Práce samotná je rozdělena do několika kapitol a podkapitol pro snadnější orientaci v textu a lepší uchopení jednotlivých otázek a okruhů tématu.

V první části se zabývá historickým vývojem znalecké činnosti a jednotlivých důkazních prostředků na území českých zemí, dále důkazním právem v obecné rovině, ale i v kontextu s Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, to vše pro lepší pochopení jednotlivých pojmů jako je důkaz, předmět a obsah dokazování, základní zásady dokazování, apod. V té nejjednodušší podobě se současně pokusím vysvětlit některé rozdíly mezi expertizou a znaleckým dokazováním, a to v kapitole kriminalistická znalecká (expertizní) činnost.

Jádrem práce je samozřejmě znalec jako osoba nadaná odbornými znalostmi, která splňuje nejen kvalifikační předpoklady, ale prošla i obtížným výběrovým řízením a je ze své funkce hmotně i trestně odpovědná. Znalec zpracovává znalecký posudek na žádost orgánů činných v trestním řízení (a nejen jich) o okolnostech, které se dozvěděl na rozdíl od svědka, až v průběhu řízení. Ve své práci se snaží přiblížit, v jakých oborech a odvětvích jsou znalci jmenováni, zda existuje organizace, jež hájí jejich zájmy a podílí se aktivně na

legislativě upravující znaleckou činnost, jaké náležitosti musí splňovat znalecký posudek, aby mohl být důkazem v trestním řízení, posudky z jakého oboru se nejčastěji vypracovávají, odměňování znalců, aj.

Považuji také za vhodné zmínit se o institutech znaleckému posudku podobným. V první řadě se pokusím o rozbor odborného vyjádření, jež má v rámci trestního řízení stále větší váhu, jelikož novela z roku 2001 stanovila, že se užije přednostně všude tam, kde je potřeba zhodnotit odbornou otázku (vyjma situací, kde tak učinit nelze). Zaměřím se též na nedostatky s touto problematikou spojené a na odlišnosti ve vztahu ke znaleckému posudku. Druhým institutem bude tzv. předběžné vyjádření sloužící jako vodítko k zaměření dalšího vyšetřování násilného trestného činu.

Mojí snahou bude co možná nejstručnější, ale výstižné porovnání úpravy znalecké činnosti před a po novele trestního řádu č. 265/2001 Sb., která byla průlomová v tom směru, že již definitivně začlenila možnost stran trestního řízení znalecký posudek předložit, a postavila jej na roveň znaleckému posudku vyžádanému orgánem činným v trestním řízení za splnění zákonných požadavků.

V jedné z kapitol mé práce porovnávám úpravu znalecké činnosti v České republice s úpravou v několika zemích kontinentální Evropy, jež se mi jevila jako zajímavá a v mnoha aspektech české velmi podobná, ale i úpravu zcela odlišnou té naší, tj. anglosaskou. Cílem práce je zejména komparace se slovenskou právní úpravou, která se v roce 2004 odchýlila v této otázce od úpravy, kterou po rozpadu ČSFR přejala, a vytvořila tak zcela nové znění zákona o znalcích a tlumočnících, a s přijetím nového trestního poriadku též vymezila nově úpravu v rámci trestního procesu, který přináší řadu do té doby neznámých institutů.

Jedna ze závěrečných kapitol mé práce se zabývá zhodnocením připravované, avšak v důsledku politických změn nepřijaté, novely zákona o znalcích a tlumočnících, která měla vstoupit v účinnost k 1.1.2010. Novela měla přinést zejména zkvalitnění práce znalců tak, jak se o tom již dlouho hovořilo nejen v odborných kruzích. Odrazem toho mělo být rozšíření a zpřesnění předpokladů pro jmenování znalců, stanovení přísnějších podmínek pro jejich činnost a pro jejich vyškrtnutí ze seznamu znalců, atp.

Poslední kapitola mé práce je pak věnována znalcům z oboru zdravotnictví, odvětví soudní lékařství, které považuji za jedno z nejvyužívanějších a nejdůležitějších odvětví znalecké činnosti. Česká republika patří mezi „pítevní velmoci“ a ve své práci tuto skutečnost podkládám statistikou. Pokusím se též o případovou studii, a to na základě shrnutí případů manželů Jaroslava a Dany Stodolových, sériových vrahů seniorů, v kontextu s tématem mé rigorózní práce. Tzn. jaký význam pro řízení může mít vadně vypracovaný znalecký posudek

na samém počátku vyšetřování spáchání trestného činu (v tomto případě ještě před zahájením trestního stíhání), a jak (nejen) díky němu (v tomto případě je nutné připomenout, že značný podíl na nesprávném průběhu vyšetřování měly policejní orgány), může být chybný postup v řízení, který ve čtyřech případech skončil odložením věci podle ust. § 159a odst. 4 tr. řádu, jelikož se nepodařilo zjistit skutečnosti opravňující zahájit trestní stíhání.

Problematikou činnosti soudních znalců z oboru zdravotnictví se zabývala ve svém systémovém doporučení č. 7 z července 2008 mimo jiné Liga lidských práv, nezisková organizace, která se zaměřuje na ochranu lidských práv v rozsahu, v kterém tato práva garantuje Listina základních práv a svobod a závazné mezinárodní smlouvy. Cílem tohoto systémového doporučení je přispět k reformě systému soudně znalecké činnosti se zaměřením na činnost znalců z oboru zdravotnictví. Jelikož se tato problematika dotýká předmětu kapitoly mé rigorózní práce, ale i tématu znalců obecně, začlenila jsem výsledky tohoto systémového doporučení právě pod tuto kapitolu.

Svoji práci jsem zaměřila převážně na problematiku a východiska současné právní úpravy, v závěru se ovšem pokusím též o zhodnocení problematiky *de lege ferenda* v souvislosti se závěry (ať kladnými či zápornými), ke kterým jsem při zpracování mé práce došla.